

Martin PEKÁR

Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniaми*

PEKÁR, Martin: Slovakia in the period from 14 March 1939 to Salzburg Talks. In: *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniaми*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. 11-20.

The following study deals with different aspects of the existence of the First Slovak Republic in the period from the declaration of independence in March 1939 to Salzburg Talks with Germany in July 1940. At the beginning, the author discusses the circumstances of the establishment of the independent state and its foreign policy. On one hand, the First Slovak Republic is regarded as a by-product of the German foreign policy, on the other hand, it is perceived as a state the existence of which was recognized by most of its citizens. The author also describes the formation of the political system of the country and the most important moments of the development of the interior policy. Special attention is paid to the problems referring to the relations between the Hlinka's Slovak People's Party and the Hlinka Guard. Governmental crisis resulting from the rivalry between these two political wings represented one of the main reasons which led to inviting the Slovak representatives to Salzburg Talks. In brief, the author characterizes foundations of state ideology and its impact on political and socio-cultural life.

Štrnásteho marca 1939 krátko po dvanástej hodine po prejave poslanca Jozefa Tisu o obsahu jeho rozhovoru s Adolfom Hitlerom povstaním odhlasovali poslanci Snemu Slovenskej krajiny vznik samostatného Slovenského štátu.¹ O súdobých politických, národných či hospodárskych potrebách Slovákov nemožno pochybovať, avšak vo vzťahu k 14. marcu treba hneď na úvod zopakovať známe tvrdenie, že nový štát nebol produktom prirodzeného historického vývoja, ale dôsledkom momentálneho stavu potrieb zahraničnej politiky Nemecka v predvečer vojny. Zároveň však treba povedať, že pri pôrode tohto chceného, no predčasne narodeného dieťaťa významne asistovala v danej dobe reálne jediná, hoci určite nie jednotná domáca politická sila – Hlinkova slovenská ľudová strana, ktorá bola tradičným hlásateľom práv a potrieb Slovákov. Predstavitelia strany sa v hektických marcových dňoch

* Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA MŠ SR 1/4538/07.

1 BYSTRICKÝ, Valerián: Zasadnutie slovenského snemu 14. marca 1939. In: *Historický časopis*, roč. 47, 1999, č. 1, s. 105-114.

podujali zobrat' na seba politickú zodpovednosť za niečo, čo väčšina z nich v tom čase považovala len za nevyhnutnosť a čoho dôsledky si sotva mohli predstaviť. Spôsob, aktéri a okolnosti vzniku Slovenského štátu potom zásadne predurčili jeho osud.

Slovenský štát² uznala postupne po jeho vzniku de iure alebo de facto väčšina krajín vrátane veľmocí. Jediným určujúcim faktorom existencie štátu však aj naďalej ostával postoj Nemecka. Hoci Nemecko fakticky uznalo slovenský štát ako prvé³, jednalo sa o účelový krok Nemecká politika voči Slovensku bola v tom čase ešte neustálená a bola úzko prepojená so širšími kalkuláciami vo vzťahu k Maďarsku a Poľsku v krátkodobom horizonte a vo vzťahu k Sovietskemu zväzu v dlhodobjšom horizonte. Napriek zdanlivej razancii nástupu Slovenského štátu do systému medzinárodných vzťahov, príp. sebavedomému vnútornému konštituovaniu krajiny, došlo k jeho definitívnemu etablovaniu až v súvislosti s prípravami ťaženia proti Poľsku v lete a na jeseň 1939, kedy Hitler ustúpil v otázke výstavby slovenských ozbrojených síl⁴ a Slovensko po boku Nemecka vojensky vystúpilo proti Poľsku.

Na vratkosť a účelovosť slovenskej samostatnosti poukázali už prvé hodiny a dni jej existencie. Hneď ráno 15. marca vtrhli zo západu na územie Slovenska nemecké vojská a začalo formovanie osobitného bezpečnostného pásma. Záujmy Nemecka v stredoeurópskom geopolitickom priestore potvrdila Zmluva o ochrannom pomere medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom⁵ z 23. marca 1939, podľa ktorej Nemecko prebralo ochranu nad politickou nezávislosťou Slovenska a nad integritou jeho územia. Slovenská vláda sa zaviazala budovať svoje vojenské sily a smerovať zahraničnú politiku v úzkej zhode s Nemeckom. Ani zmluvne zakotvené garancie Nemecka však nezastavili Maďarsko, ktorého jednotky práve 23. marca napadli územie ním už uznaného Slovenska. Slovenská vláda sa bez úspechu dožadovala od Nemecka naplnenia zmluvných záväzkov.⁶ Maďarsko, ktorého zneužívanie bolo samozrejme

2 Slovensko bolo malým štátom s rozlohou približne 38 tisíc km² a 2,655 miliónmi obyvateľov. [Zdroj: Prítomné a bývalé obyvateľstvo, rozloha, počet obcí a domov podľa okresov. (Sčítanie ľudu z r. 1940) In: *Zprávy Štátneho plánovacieho a štatistického úradu*, roč. 1, 1946, č. 1, s. 16.]

3 ĐURICA, Milan S.: *Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov dvoch tisícročí*. 3. opr. a dopl. vyd. Bratislava : Lúč, 2003, s. 392, 394.

4 HOENSCH, Jörg K.: Základné črty ríšskonemeckej politiky voči Slovensku pred „Salzburgom“ (marec 1939 – júl 1940). In: *Historik v čase a priestore*. Zost. I. Kamenec, E. Mannová, E. Kowalská. Bratislava : Veda, 2000, s. 229-231.

5 V zbierke publikovaná až ako č. 226/1940 Sl. z.

6 199. 30 marec 1939, Bratislava. Verbálna nóta slovenskej vlády v záležitosti plnenia záväzkov nemecko-slovenskej zmluvy o ochrannom pomere pri obrane

tiež zakomponované do Hitlerových plánov, tak dostalo za vytváranie tlaku na slovenskú vládu odmenu v podobe časti územia východného Slovenska.

Vzhľadom na dobové súvislosti je celkom logické, že slovenská vláda nemala významnejšie diplomatické skúsenosti ani ucelenú reálnu koncepciu zahraničnej politiky.⁷ Z vývoja medzinárodných vzťahov však pochopila, že rozhodujúcim faktorom, ktorého postavenie a kroky nemôže nijako ovplyvniť, sa v stredoeurópskom priestore stalo Nemecko. Podriadenie sa jeho potrebám v spojení so snahou o čo najväčšiu autonómnosť v rozhodovaní ostali jedinou možnosťou v úsilí o zachovanie územnej integrity Slovenska. Cenou za podriadenie bolo spomínané oklieštenie vlastnej suverenity a fixácia na nemeckú zahraničnú politiku, čo mohlo znamenať (a aj znamenalo) katastrofu v prípade porážky Nemecka.⁸ Myšlienka neutrality či inej alternatívy zahraničnej politiky bola od začiatku z dôvodu rozdelenia Európy kvôli vojne iluzórna. Hoci Nemecko ponechávalo slovenskej vláde v období medzi 14. marcom 1939 a Salzburgom pomerne široký manévrovací priestor aj v zahraničnej politike, stále ju pozorne sledovalo. V nemeckej diplomacii sa totiž presadila myšlienka urobiť zo Slovenska vzorový štát, ktorý by najmä krajinám juhovýchodnej Európy ukazoval výhody spolupráce s Nemeckom.⁹ Preto snahy vlády, reprezentované predovšetkým aktivitami ministra zahraničných vecí F. Durčanského, sondať možnosti zblíženia so Sovietskym zväzom¹⁰ či západoeurópskymi krajinami sa v konečnom dôsledku stali jedným z dôvodov na pozvanie slovenskej delegácie do Salzburgu. Navyše slovenská diplomacia nedosiahla v prvom období štátnosti uspokojivé výsledky ani v snahe revidovať, resp. konsolidovať vzájomné vzťahy s Maďarskom a Poľskom (do jeho okupácie).

územnej integrity Slovenska. In: *Viedenská arbitráž – 2. november 1938. Dokumenty III., rokovania (3. november 1938 – 4. apríl 1939)*. Zost. L. Deák. Martin : Matica slovenská, 2005, s. 379-380.

- 7 KAMENEC, Ivan: *Zahraničná politika slovenského štátu (1939 – 1945)*. In: Kamenec, I.: *Hľadanie a blúdenie v dejinách*. Bratislava : Kalligram, 2000, s. 230-235.
- 8 PETRUF, Pavol: *Zahraničná politika Slovenského štátu*. In: *Slovenská republika (1939 – 1945)*. Zost. J. Bobák. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 38-43.
- 9 HRNKO, Anton: *Zaraďovanie Slovenskej republiky so systémom medzinárodných vzťahov (1939 – 1940)*. In: *Slovenská republika (1939 – 1945)*. Zost. J. Bobák. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 48.
- 10 HRNKO, A.: *Zaraďovanie Slovenskej republiky...*, s. 54. ČIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar: *Politické úvahy a súvislosti pri nadviazaní diplomatických stykov medzi Slovenskom a Sovietskym zväzom roku 1939*. In: *Historické štúdie 37*. Bratislava : Veda, 1996, s. 69-86.

V období medzinárodnopolitickej krízy prelomu rokov 1938/1939 a v čase rozpadu Česko-Slovenska sa realizovali zásadné zmeny na slovenskej politickej scéne. Ich výsledkom bol odklon od demokratického parlamentného systému prvej ČSR spojený s presunom moci na Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu. Okolnosti vedúce k vytvoreniu samostatného Slovenska ako aj samotný fakt jeho existencie pôsobili na vnútornú názorovú diferenciaciu v radoch popredných predstaviteľov štátostrany ako katalyzátor. Došlo k rýchlemu posilneniu dovtedy menšinového radikálneho krídla. Zápas dvoch straníckych krídel, umierneného klerikálneho s radikálnym germanofilským, ktorý bol zápasom o moc v štáte a zároveň zápasom o charakter slovenskej štátnosti, v dominantnej miere určoval vnútropolitický vývoj na Slovensku. Viedol k viacerým vládnym krízam, ktorých riešenie prichádzalo vždy po zásahu Nemecka.¹¹

Prvá z vládných kríz začala v čase príprav zákona o HSLS v druhej polovici roka 1939 a vyplynula zo snahy umierneného krídla HSLS plne podriaďiť strane organizačnú baštu radikálov – Hlinkovu gardu. Výnimočné postavenie v štáte si HG neúspešne nárokovala už po 14. marci. Jej ambície opätovne posilnila vojna proti Poľsku, kedy garda prevzala niektoré úlohy ešte nedobudovanej slovenskej armády. Posilňovanie pozície gardy, zakotvené medzičasom legislatívne v podobe vládneho nariadenia o HG¹², bolo neprijateľné nielen pre umiernené krídlo strany, ale stretlo sa tiež s odporom verejnej mienky. Preto po prijatí zákona o HSLS koncom septembra 1939¹³, došlo aj k revidovaniu postavenia gardy a v decembri 1939 k prijatiu nového vládneho nariadenia o HG¹⁴. To sledovalo líniu podriadenia gardy vedeniu HSLS, ktorú krátko pred Salzburgom potvrdil zákon o Hlinkovej garde a Hlinkovej mládeži¹⁵. Medzičasom sa však prejavila otvorená nespokojnosť radikálov s uvedeným vývojom. Nespokojnosť vyvrcholila tajnou februárovou demisiou hlavného veliteľa HG Alexandra Macha, ktorého v máji 1940 vo funkcii nahradil dovtedajší stranický funkcionár František Galan.¹⁶

11 LIPTÁK, Eubomír: Politický režim na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. In: *Slovenské národné povstanie roku 1944*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1965, s. 26-27.

12 Vládne nariadenie č. 220/1939 Sl. z. z 5. 9. 1939.

13 Zákon č. 245/1939 Sl. z. z 28. 9. 1939.

14 Vládne nariadenie č. 310/1939 Sl. z. z 21. 12. 1939.

15 Zákon č. 166/1940 Sl. z. z 4. 7. 1940.

16 LETZ, Róbert: Hlinkova slovenská ľudová strana. (Pokus o syntetický pohľad.) In: *Slovenská ľudová strana v dejinách 1905 – 1945*. Zost. R. Letz, P. Mulík, A. Bartlová. Martin : Matica slovenská, 2006, s. 73-75.

Zahraničnopolitické aktivity Slovenska a vyradenie radikálov po vnútro-
ropolitckej kríze oslabovali náklonnosť Slovenska a jeho obyvateľov k Ne-
mecku. Tento fakt samozrejme nemohol ostať v Berlíne bez povšimnutia,
preto Nemecko posilnené vojenskými úspechmi na západe prišlo k otvo-
renému zásahu do vnútropolitických pomerov na Slovensku so zámerom
upraviť ich podľa svojich potrieb a úplne pripútať Slovensko k ríši. Nemecké
stanovisko predstavil J. Tisovi vyslanec Hans Bernard 22. júla 1940. V ňom
konštatoval, že nemecká vláda, ktorá garantuje nezávislosť Slovenska, ne-
strpí jeho vnútorný rozklad, nedostatky vo vnútornej politike ani neplnenie
zahraničnopolitických zmluvných záväzkov.¹⁷ Po následných nemecko-slo-
venských rokovaníach 28. júla 1940 v Salzburgu¹⁸ došlo na Slovensku ku re-
konštrukcii vlády a personálneho obsadenia niektorých inštitúcií v prospech
posilnenia pozícií radikálov, k nárastu počtu nemeckých poradcov, k podria-
deniu slovenskej armády nemeckému dohľadu, k cieľavedomej expanzii ne-
meckého kapitálu¹⁹, teda k nacifikácii režimu so všetkými negatívnymi dô-
sledkami.

Boj o moc a o charakter slovenského štátu bezprostredne po 14. marci bol
pre nastupujúce elity o to zaujímavejší, že sa odohrával v podmienkach no-
vovznikajúceho politického systému. Ten fungoval až do 21. júla 1939 v po-
dobe tzv. ústavného provizória, pre ktoré bolo typické posilňovanie moci
výkonnej na úkor zákonodarnej.²⁰ Presun zákonodarnej moci snemu sa po
právnej stránke realizoval formou zmocňovacích zákonov. Sám snem sa už
v paragrafe 4 zákona č. 1/1939 Sl. z. zbavil svojej zákonodarnej moci, keď
splnomocnil vládu, „*aby cestou nariadenia vykonávala všetko, čo je v pre-
chodnom čase potrebné na udržanie poriadku a na zabezpečenie záujmov
slovenského štátu*“. Analogický paragraf, typický pre autoritatívne a totalitné

17 VIETOR, Martin: Slovensko v politike hitlerovského Nemecka a horthyovského
Maďarska (1938 – 1945). In: *Zborník Filozofickej fakulty UK. Historica XXII*.
Bratislava : SPN, 1971, s. 311. LIPTÁK, Lubomír: Príprava a priebeh salzbur-
ských rokovaní roku 1940 medzi predstaviteľmi Nemecka a slovenského štátu.
In: *Historický časopis*, roč. 13, 1965, č. 3, s. 329-364.

18 Bližšie: 230 Záznam z časti rokovaní slovenskej delegácie s nemeckými predsta-
viteľmi v Salzburgu. In: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*.
Bratislava : Národné literárne centrum, 1998, s. 263-265.

19 HOENSCH, J. K.: *Základné črty...*, s. 244-247.

20 PODOLEC, Ondrej: Charakter legislatívnej činnosti v Slovenskej republike 1939
– 1945. In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Zost.
M. Šmigel, P. Mičko. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB, Ústav vedy
a výskumu UMB, 2005, s. 40.

politické systémy, obsahovala potom aj samotná ústava²¹, ktorá však formálne ako najvyššie ústavné inštitúcie zakotvila snem, štátnu radu, prezidenta a vládu. Kým smerovanie k posilneniu výkonnej moci bolo od začiatku typickým znakom vznikajúceho politického systému, kumulácia výkonnej moci v podobe spojenia funkcie prezidenta republiky a predsedu vlády sa v tomto období existencie Slovenskej republiky, ako sa po prijatí ústavy krajina oficiálne nazývala, ukázala ako nežiaduca a nerealizovateľná.

Z inštitúcií, ktoré patrili do štruktúr vlády, resp. ministerstiev, a mali významný vplyv na vývoj v prvej SR, je potrebné osobitne spomenúť Ústredňu štátnej bezpečnosti. Ústredňa štátnej bezpečnosti pracovala od 1. januára 1940 v rámci ministerstva vnútra. Do kompetencie ÚŠB patrili všetky záležitosti politického charakteru, najmä činnosť politických zoskupení, židovská otázka, veci menšín, záležitosti cenzúry, zákon na obranu štátu, spravodajská obranná služba, mzdové hnutia, pohraničné incidenty a interné dôverné opatrenia administratívno-policajnej povahy.²² ÚŠB mala byť (rovnako ako všetky inštitúcie tohto typu) základnou oporou režimu, no práve spôsob, akým sa po svojom vzniku formovala, predurčil, že v nej popri oddaných režimistoch pôsobili už od roku 1940 aj odporcovia režimu.²³

Popri vládnucej štátostrane mohli v rámci politického systému prvej SR pôsobiť aj politické strany národnostných menšín. Túto možnosť zakotvila už ústava a konkretizoval ju zákon o politických stranách národnostných skupín²⁴. Hoci legislatíva priamo nemenovala žiadne menšiny, v praxi sa ukázalo, že politické ambície i možnosť politicky sa angažovať mali tri z nich – nemecká, maďarská a rusínska, pričom vzťah režimu k nim bol výrazne diferencovaný. Mimo tento zákonný rámec ostalo židovské a rómske obyvateľstvo, ktorého spoločenská a hospodárska diskriminácia začala narastať²⁵, no svoj vrchol dosiahla až v období po Salzburgu.

21 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z. z 21. 7. 1939.

22 CHREŇOVÁ, Júlia: *Štruktúra ústredných orgánov na Slovensku v rokoch 1939 – 1945 : Prehľad*. Bratislava : Archívna spáva MV SSR, 1977, s. 71-72.

23 MEDVECKÝ, Matej: Vznik Ústredne štátnej bezpečnosti. In: *Pamäť národa*, 2/2006, s. 24-35.

24 Zákon č. 121/1940 Sl. z. z 15. 5. 1940.

25 Porovnaj napr. vládne nariadenie č. 63/1939 Sl. z. z 18. 4. 1939 o vymedzení pojmu žida a usmernení počtu židov v niektorých slobodných povolaniach, vládne nariadenie č. 74/1939 Sl. z. z 24. 4. 1939 o vylúčení židov z verejných služieb, vládne nariadenie č. 150/1939 Sl. z. z 21. 6. 1939 o úprave vojenskej povinnosti židov, zákon č. 113/1940 Sl. z. z 25. 4. 1940 o židovských podnikoch a o židoch zamestnaných v podnikoch, nariadenie s mocou zákona č. 130/1940 Sl. z. z 29. 5. 1940 o dočasnej úprave pracovnej povinnosti Židov a Cigánov atď.

Administratívne sa prvá SR od 1. januára 1940 rozčlenila v zmysle zákona č. 190/1939 Sl. z. na 6 žúp a 61 okresov. Bola teda vytvorená dvojstupňová štátna správa vo forme župných a okresných úradov, ktoré podliehali ministerstvu vnútra. V súčinnosti so župným úradom mala v zmysle zákona pracovať i župná samospráva, ktorej úlohou bolo starať sa o dopravné, hospodárske, kultúrne, sociálne a zdravotné záležitosti. Jednalo sa teda o samosprávu realizovanú byrokratickými orgánmi štátnej správy. Volená samospráva bola na Slovensku už v čase autonómie v zmysle platnej legislatívy postupne nahradzovaná menovanými orgánmi. Spolu s oslabovaním pozície jednotlivca v systéme likvidáciou volenej samosprávy bola po 14. marci zreteľná i tendencia zasahovania do občianskych práv.²⁶

Napriek uvedeným v podstate negatívnym, hoci dobovo nie zriedkavým charakteristikám politického systému sa v rokoch 1939 – 1940 darilo úspešne budovať štát a udržiavať vysokú mieru lojality obyvateľstva s režimom. Základom úspechu bola jednak obratná propaganda, ktorá stála na myšlienkach potreby národného zjednotenia proti vonkajšiemu i vnútornému nepriateľovi, a jednak v podstate pozitívny i keď dlhodobejšie neudržateľný hospodársky vývoj Slovenska v tomto období. Vďaka vojnovjej konjunktúre a účelovým, či už mocensko-administratívnym alebo priamo ekonomickým, zásahom Nemcov do slovenskej ekonomiky (predovšetkým do priemyslu) sa rýchlo zlepšila situácia mnohých firiem a následne aj životné podmienky jednej časti obyvateľstva. Tragédiou doby bolo, že táto prosperita vznikla na úkor inej časti obyvateľstva (najmä Židov a Čechov) a na úkor budúcich generácií, keďže slovenská ekonomika bola podriadená tvrdej hospodárskej exploatacii.

Vznik nového štátu založeného na dovtedy opozičnej politickej a ideologickej línii sa nevyhnutne musel premietnuť do oblastí duchovnej kultúry, školstva či vedy. Systematický výklad štátnej ideológie prvej SR bol dielom profesora Slovenskej univerzity v Bratislave filozofa Štefana Polakoviča (1912 – 1999). Ovplynvený nielen dejinami filozofie (najmä filozofiou života Mauricea Blondela) ale aj svojou dobou, označil v roku 1939 ideológiu nového štátu ako kresťanský totalitarizmus. Za jeho základ určil kresťanskú tradíciu slovenského národa. Z kresťanskej tradície ho najviac ovplyvnila kresťanská etika a katolícka sociálna náuka. Národ vnímal v duchu interpretácie

26 Ako príklad možno uviesť obmedzenie slobody tlače a obmedzenie zhromažďovacieho i spolčovacieho práva, zaistenie nepriateľov Slovenského štátu, ustanovenie prechodného dozoru na veľkostatky, zavedenie dočasných správcov v podnikoch. Zrušené boli aj niektoré ustanovenia zákona o slobodnom vyznaní náboženstva. Porovnaj vládne nariadenia č. 9, 32, 39, 137 a 128/1939 Sl. z.

Ernesta Renana, teda ako istý duchovný organizmus, ktorého existencia má predpoklady v spoločnej kultúrnej tradícii, zemi, náboženstve, duchovnom cíeli.²⁷ Láska k národu a viera v Boha sa vďaka Polakovičovi stali na Slovensku nielen najvyššími hodnotami, zmyslom existencie či morálnym imperatívom, ale tiež prostriedkom ospravedlnenia všetkých známych zlyhaní súdobého režimu.

Štátna ideológia s uvedenými východiskami bola následne viac či menej násilne a úspešne infiltrovaná do všetkých oblastí života, vrátane kultúry, školstva a vedy. Kým mocenské ovládnutie rôznych administratívnych a politických inštitúcií a organizácií prívržencami nového režimu bolo pomerne rýchle a cíelené, ideologická a ideová preorientácia vyžadovala istý čas. Krátkosť existencie prvej SR, vojnová situácia a čiastočne i kresťanský a pronárodný obsah štátnej ideológie spôsobili, že zásah do týchto oblastí nebol taký masívny a deštruktívny.

Ideologický tlak v oblasti kultúry sa do značnej miery realizoval len na administratívnej úrovni, v samotnej praxi bol menej výrazný. Nástrojom presadzovania nových myšlienok sa stal Úrad propagandy, ktorý pracoval ako pričlenený úrad pri Úrade Predsedníctva vlády a jeho úlohou sa stalo usmerňovať tlač, rozhlas, výrobu a distribúciu filmov, umenie i osvetu.²⁸ Popri ovládnutí rozhlasového vysielania²⁹ a dohľade nad obsahom správ uverejňovaných v tlači došlo už v tomto období z logických dôvodov k likvidácii jestvujúcej siete periodík a k poklesu ich celkového počtu. Rozšíril sa len počet cirkevných periodík, čo súviselo so spomenutým faktom, že kresťanské náboženstvo v katolíckej podobe sa stalo súčasťou štátnej ideológie, katolícka cirkev do značnej miery jej prívržencom.³⁰

27 Bližšie: POLAKOVIČ, Štefan: *K základom slovenského štátu, filozofické eseje*. Martin : Matica slovenská, 1939. 178 s.

28 CHREŇOVÁ, Júlia: *Štruktúra ústredných orgánov ...*, s. 49.

29 Programovo sa Slovenský rozhlas osamostatnil už po 6. októbri 1938. [Slovenský rozhlas v službách slovenského štátu. In: *Slovák*, roč. 31, 1939, č. 66, s. 3.]

30 Toto „spojenectvo“ malo dve tváre, pretože vzťah štátu a cirkvi nebol jednostranný v rovine zneužitia náboženstva, resp. katolíckej vierouky na ideologické účely. Katolíckej cirkvi dával vzhľadom na podmienky autoritatívneho politického systému veľmi širokú autonómiu a škálu možností sebarealizácie. [Bližšie: MULÍK, Peter: *Katolícka cirkev a politika Slovenskej republiky 1939 – 1945*. In: *Slovenská republika (1939 – 1945)*. Zost. J. Bobák. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 101-113. PETRANSKÝ, Ivan A.: *Katolícka cirkev v období prvej Slovenskej republiky*. In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov I*. Zost. M. Lacko. Trnava : Katedra histórie FF UCM, 2002, s. 33-52.]

V školstve bola situácia odlišná. Nové princípy sa príslušné ministerstvo snažilo prostredníctvom série opatrení a v súčinnosti s cirkvami a Hlinkovou mládežou zaviesť do lavíc čo najskôr. Samotné zmeny sa ale v konečnom dôsledku najviac dotýkali personálnych otázok. K prijatiu nového zákona o ľudových školách došlo až v novembri 1940³¹, no s jeho realizáciou sa čakalo do roku 1943. O čosi skôr bola legislatívne upravená organizácia a správa stredných škôl.³² Istým pozitívom doby bol pokus o dobudovanie slovenského vysokého školstva. Univerzita Komenského sa v roku 1939 premenila na Slovenskú univerzitu so šiestimi fakultami – katolíckou bohosloveckou, evanjelickou a. v. bohosloveckou, právnickou, lekárskou, filozofickou a prírodovedeckou.³³ V roku 1939 bola zriadená Slovenská vysoká škola technická so šiestimi študijnými odbormi³⁴ a v októbri roku 1940 ešte aj Vysoká škola obchodná. Vysokoškolským centrom na Slovensku ostávala stále Bratislava.³⁵ Vysoké školy mali byť spolu s Maticou slovenskou a v roku 1942 zriadenou Slovenskou akadémiou vied a umení centrami vedeckého bádania. Táto ambícia sa však nenaplnila. Slovenská veda sa rozbiehala pomaly a v tomto období zaostávala.³⁶

Je treba povedať, že hoci neisté súdobé pomery Slovákov trápili, istotne nežili len politikou, ale aj svojimi bežnými každodennými starosťami a radosťami. A tak v prvých týždňoch po vyhlásení slovenskej samostatnosti mohli Bratislavčania napriek nástupu nových pomerov v Slovenskom národnom divadle ešte stále navštíviť operu českého skladateľa Bedřicha Smetanu *Predaná nevesta*, alebo si v kinách pozrieť film *Olympiáda 1936* v „hlavnej úlohe“ s černošským atlétom Jesse Owensom. Fanúšikovia hokeja navštevo-

31 Zákon č. 308/1940 Sl. z. z 26. 11. 1940.

32 Vládne nariadenie č. 168/1939 Sl. z. z 11. 7. 1940.

33 Viď zákon č. 168/1940 Sl. z. K školstvu a kultúre porovnaj: MAGDOLENOVÁ, Anna: Slovenská kultúra v rokoch 1939 – 1945. In: *Slovenská republika (1939 – 1945)*. Zost. J. Bobák. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 142-153. *Dejiny Slovenska V (1918 – 1945)*. Zost. M. Kropilák. Bratislava : Veda, 1985, s. 381-390.

34 Zákon č. 188/1939 Sl. z. z 25. 7. 1939. Vládne nariadenie č. 128/1940 Sl. z. z 29. 5. 1940.

35 V novembri 1939 zriadila vláda v Banskej Bystrici jednoročnú Vojenskú akadémiu. Vo februári 1940 bola v Bratislave zriadená Vysoká škola vojenská. [ŠTEFANSKÝ, Václav: Slovenská armáda v rokoch 1939 – 1944. In: *Slovenská republika (1939 – 1945)*. Zost. J. Bobák. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 188.]

36 Napr. D. Čierna-Lantayová píše o návšteve delegácie sovietskych univerzít pri príležitosti inaugurácie V. Tuku za rektora Slovenskej univerzity v januári 1940. Vedúci delegácie vo svojej správe písal o slabšej vedeckej úrovni Slovákov. [ČIERNA-LANTAYOVÁ, D.: *Politické úvahy a súvislosti...*, s. 82.]

vali posledné zápasy sezóny a sledovali diskusiu o potrebe výstavby prvej umelej ľadovej plochy na Slovensku. Priaznivci futbalu zas diskutovali o podobe najvyššej súťaže, keďže sa blížil štart futbalovej sezóny. Funkcionárov a hráčov ŠK Bratislava, jediného slovenského účastníka bývalej celoštátnej súťaže, viac trápilo to, že na Slovensku nemali primeraného súpera, a preto museli za súpermi cestovať do bližšej i vzdialenejšej Európy. Ligová sezóna začala 7. mája 1939 v Bratislave mesiac po tom, čo bol Slovenský futbalový zväz prijatý do FIFA.

Prvé, posalzburské obdobie slovenskej štátnosti z rokov 1939 – 1945 prinieslo so sebou nádej i vytriezvenie. Viac či menej spontánnu radosť z ukončenia agónie Česko-Slovenska povzbudivým vyhlásením samostatnosti vystriedali každodenné vážne problémy krajiny a jej obyvateľov. Ich riešenie, ako sa veľmi skoro ukázalo, neostalo v rukách nejednotnej slovenskej politickej reprezentácie, ale prichádzalo nadiktované z Nemecka. Počiatkový optimizmus a očakávania definitívne nahradilo salzburské vytriezvenie v lete 1940, ktoré jasne zadefinovalo miesto vtedajšieho Slovenska v medzinárodných vzťahoch a charakter jeho samostatnosti.

